

Ключові слова: кинетика, вестибуломоторика, тілесно-рухові координації, семиотика, синестезія, кінестезія, коеволюція, «привнесення тіла».

SUMMARY

V. Kosyak. Corporal foundations of culture.

Grounded coevolutionary importance of fundamental rights and the transformation kinetics vestibulomotoryky presiding role in the development of body-motor coordination, are needed to raise the human world culture. Showing that without improving their motor skills is notable man would go to the symbolization, to semiotics; that every human activity present its basic body-motor components; in every kind of human activity its «bring your body»; that body-part tryadnoyi cultural performances as konstytuyuchyuy element as a basic component of human culture.

Keywords: kinetics, vestibulomotoryka, body-motor coordination, semiotics, synesthesia, kinesteziya, coevolution, «bringing the body».

УДК 2:001.8

О. Г. Бортнікова

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ

ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРОБЛЕМАТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕЛІГІЙНОЇ Й ПОЛІТИЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті уточнено статус та зміст понять “нація”, “етнос”, “національна держава”, “держава-нація”, “політична нація”, “етнонаціоналізація політики”, “етнонаціоналізація релігії” в контексті взаємодії релігії й політики в етнонаціональному процесі. Встановлено взаємозв’язок та ієрархія зазначених понять, які мають стати головними структурно-функціональними факторами формування політичної нації в Україні.

Ключові слова: релігія, політика, нація, етнос, національна держава, політична нація, етнонаціоналізація політики, етнонаціоналізація релігії.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок з важливими науковим та практичними завданнями. Відправною точкою, що пов’язує теорію про релігійно-політичну взаємодію в етнонаціональному процесі з практикою, є формування цілей, які передують організаційним діям. Науковий

аналіз цілей дає змогу виявити умови та фактори, що впливають на їх досягнення. На цій основі розгортаються практичні дії щодо досягнення визначених цілей, і такий взаємозв'язок між теоретичними та практичними діями і відображає суть організаційного підходу, що реалізується в процесі розбудови “національної держави” та формування “політичної нації”. Ця обставина й визначає зв'язок загальної проблеми з найбільш важливими науковими та практичними завданнями подальшого уточнення характеристики організації релігійної й політичної взаємодій в етнонаціональному процесі.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою. Теоретико-методологічну базу статті складають праці А. Арістової, М. Бабія, В. Бондаренка, О. Бучми, В. Єленського, С. Здіорука, В. Климова, В. Лубського, А. Колодного, М. Новиченка, О. Сагана, Е. Харьковщенко, Л. Филипович, А. Юраша, З. Швед, П. Яроцького та інших, де розробляються і практичні аспекти політизації релігійного життя, зокрема стан державно-церковних відносин, їхні моделі, правове забезпечення свободи совісті, реституція церковного майна, набуття релігійними об'єднаннями прав юридичної особи. Активно долучаються до розробки цих проблем не тільки релігієзнавці, а й фахівці з інших галузей науки В. Смолянук, В. Карлова, В. Крисаченко, В. Євтух, В. Трощинський, Л. Аза та ін. На підставі аналізу актуальних досліджень і наукових публікацій, енциклопедичної та довідкової літератури можна дійти висновку, що проблеми удосконалення понятійно-категоріального апарату проблематики організації релігійної й політичної взаємодій в етнонаціональному процесі стали об'єктом багатьох досліджень.

Відсутність цілісних досліджень даної теми можна пояснити тим, що сам процес взаємодії релігії й політики в етнонаціональному процесі є дуже динамічним, невизначеним, за яким часто не встигають дослідження. Серед науковців тривають дискусії щодо методологічного обґрунтування понятійно-категоріального апарату цієї проблематики, визначення його сутності, змісту, структури. Характер зазначених дискусій свідчить про потребу об'єктивної операціоналізації понять і категорій, визначають необхідність синтезування теоретичних положень щодо формування понятійно-категоріального апарату проблематики формування політичної нації, який віддзеркалює специфіку явищ і процесів у цій сфері.

Метою статті є удосконалення понятійно-категоріального апарату проблематики організації релігійної й політичної взаємодій в етнонаціональному процесі.

Виклад основного матеріалу. Релігійно-політичний простір є однією з підсистем суспільства, і його місія (призначення) зумовлене сутнісними ознаками релігії і політики, суспільством. Реалізація місії релігійно-політичного простору досягається через дії релігійних і політичних суб'єктів у різних напрямках, які заведено називати функціями системи (звершення, виконання,

дія). Важливий аспект функції встановив Г. В. Лейбніц, який увів її до наукового аналізу. Він убачав у функції відображення залежності однієї змінної величини від іншої, тобто зв'язок між ієрархічно розташованими субстанціями, що перебувають у стані динаміки [13, 180–181]. У понятті функції відображена реалізація зв'язку суспільної залежності між різними рівнями релігійно-політичного простору. Функціональні зв'язки можуть виникати як між національною державою (у тому числі й на етапах її формування) та релігійними й політичними суб'єктами (по вертикалі), так і між зазначеними суб'єктами (по горизонталі). Для того щоб розкрити функціональні залежності релігійно-політичного простору, необхідно розглянути всі напрями суспільної залежності, що виникає між релігійними і політичними суб'єктами в усіх сферах суспільства. У межах статті під час розгляду функцій релігійно-політичного простору обмежимося дослідженням функціональної залежності між національною державою та релігійними і політичними суб'єктами в етнонаціональному процесі, які назвемо первинними функціями. Цільова функція релігійно-політичного простору в етнонаціональному процесі пов'язана з діями релігійних і політичних суб'єктів щодо встановлення й забезпечення суспільного статусу національної держави та політичної нації в Україні.

Отже, розкриття змісту й особливостей прояву зазначених функцій виходячи із еволюції етнонаціонального розвитку стає наступним кроком у дослідженні процесу реалізації цілісності релігійно-політичного простору. Україна у своєму розвитку має пройти етап розбудови національної держави та політичної нації.

На наш погляд, наведені положення мають загальний характер і потребують подальшої конкретизації. Терміни “національна держава” і “політична нація” позбавляються своєї “фрагментарності”, властивої кожному з них зокрема, й складають єдину понятійну систему в контексті сучасного дослідження впливу релігійно-політичного простору на етнонаціональні процеси в сучасній Україні.

Національна держава, структурні характеристики якої, на думку британського політолога Е. Сміта, включає “переконавання, що людство природним чином поділяється на нації; що нації мають свій особливий, тільки їм притаманний характер; що вся політична влада походить від нації; що людина, аби досягнути свободи й самореалізації, повинна ідентифікувати себе з певною нацією; що нації потребують свого втілення у власних державах; що людина мусить, врешті-решт, зберігати вірність інтересам своєї національної держави; і нарешті, що національна держава є необхідною умовою світової свободи й гармонії” [17, 21].

Фактори, які впливають на творення нації-держави, можна згрупувати в три блоки: матеріальний – територія, національна економіка, політична і соціальна інфраструктура; духовно-культурний – освіта, наука, культура, релігія, суспільна пам'ять; інформаційно-комунікативний – мова, засоби масової інформації та комунікації. Названі блоки взаємопов'язані й без

державної підтримки неможливі. За цих умов нації стають суб'єктами релігії і політики та політичної влади, її легітимації. Усвідомивши себе політично, нація стає формою суспільного розвитку, ґрунтується на підвалинах соціально-економічного й політичного життя, етнічної території, мови, духовності [12, 34]. Для цього звернімося до зв'язків, що об'єднують державу – політику – церкву в суспільну етнонаціональну систему.

Поняття “національна держава” включає в себе такі феномени, як “держава” й “нація”, які виникають унаслідок самовизначення народу, усвідомлення ним своїх потреб, цінностей та інтересів, що пов'язано з розвитком національної самосвідомості. У науковій літературі робились чисельні спроби сформулювати сутність цього терміну. Скористаємося ґрунтовним аналізом проблем, підходів та перспектив формування політичної нації в Україні, що наведений у монографії В. В. Карлової “Державотворчий потенціал національної самосвідомості”. Загальними етнополітичними ознаками національної держави є: влада, у якій рівноправні етноспільноти, об'єднані в політичну націю (народ), пріоритет здебільшого належить титульній нації, але політична еліта формується переважно за професійними якостями представників національностей, які перебувають у країні (поліархія); суверенітет, тобто верховна влада на всій території, джерелом якої є поліетнічний народ (політична нація); єдине громадянство, не пов'язане з національною належністю; наявність мультиетнокультурного розвитку як різновиду реалізації права етносів на самовизначення. Право на національно-культурний розвиток гарантується конституцією демократичної держави – це держава, кордони якої збігаються в основному з етнічними кордонами державної нації і має особливий мовний простір спілкування з єдиною комунікативною структурою, що склалася історично; наявність спільних домінуючих цінностей, які становлять стрижень національної самосвідомості, і символів, передусім патріотичних[8, 120–121].

Усвідомлення того, що суб'єктом суверенітету і єдиним джерелом влади в національній державі є народ або політична нація, спонукає останню до активних дій щодо розбудови власної держави, у межах якої нація може реалізувати свої інтереси.

Подальша конкретизація понять “національна держава” і “політична нація” потребують відповіді на питання: чи можна ототожнювати націю з державою? Очевидно, що ні. Проте ці поняття взаємозв'язані між собою. Х. Лінц і А. Штепан з цього приводу зазначають: сама нація не має владних структур, юридичних норм членства в ній, відповідних ресурсів для розвитку тощо, лише держава може забезпечити ресурси для досягнення національних цілей [7, 66]. Нація-держава можлива за наявності політичної нації. Причому, на їх переконання, такі висококультурні й багатомовні країни, як США, Швейцарія, Індія є не національними державами, а “націями-державами” [3, 681].

“Нація” в класичному розумінні цього терміна означає громадян, об’єднаних політично в єдину державу. Тому є стійкий політологічний термін “держава-нація”, що свідчить: нація нерозривно пов’язана з політичною системою держави, об’єднує в спеціальну освіту громадян цієї держави.

Чи не кожна держава є “держава-нація”. Державами-націями (або національними державами) є сучасні держави європейського типу, найчастіше світські й засновані на політичній домінації буржуазії. Тільки до громадян такої сучасної світської секулярної, не релігійної) держави з повною підставою ми можемо застосувати визначення “нація”. В інших випадках це буде неправомочним перенесенням одного смислового комплексу на зовсім інший.

Ознаки етносу ми зустрічаємо в усіх суспільствах – архаїчних і сучасних, західних і східних, організованих політично і живуть громадами, а ознаки нації – тільки в сучасних, західних (за типом організації) і політизованих суспільствах.

Держава, яка утворилася внаслідок самовизначення титульної нації, поступово еволюціонує до правової – виразника інтересів не лише титульної нації, а всіх національностей – громадян цієї країни. Це важливий крок до політичної нації. Національна держава постає як певний вимір демократії, причому представницької. Як зазначає П. Альтер, нація розглядається як державницька спільнота і як етнополітичний союз різних національностей держави, об’єднаних рівними політичними правами громадян [15, 584].

З огляду на зазначене викликають зацікавленість процеси утворення національної держави – країна має об’єднатися навколо етнічної ідеї (ядра), в основі якої є духовні чинники. Це дає підстави визначити певні ознаки нації: спільна національна історія й зумовлені нею спільна релігійна віра, культури і традиції; загальна національна культура та мова; пасіонарна воля до єдності, солідарність, де нація виступає як “спільнота почуттів”; національна держава (нація-держава) і пов’язана з нею спільність політичної долі. Як зазначає український дослідник А. Білінський, з давніх часів в українців пробуджується інтерес до витоків власного буття та культури, рідної мови; зароджується народна література, започаткована І. Котляревським, Г. Квіткою-Основ’яненком та іншими й розвинена Т. Шевченком; згодом виникають рухи й партії, ідеологи яких ставлять питання про самостійну Україну [1, 80–81].

Поняття “національна держава” не слід тлумачити одновимірно. Так, зокрема, Ф. Геккманн фіксує дві її концепції: “демократично-унітарну” та “етнічно-плюралістичну” [2, 24]. У першому випадку підвалину національної держави становить титульний етнос, у другому – об’єднання відбувається навколо не якогось одного етнічного елемента, а певної політичної ідеї. Обидві концепції зводяться до єдиного поняття політичної нації (народ як політична одиниця), завдання якої полягає в забезпеченні прав людини будь-якої національності. Водночас важливою є думка В. Євтуха стосовно того, що етнічна основа, як правило, відіграє провідну роль саме на початковій стадії процесу

державотворення (традиції, культура, мова, етнічна територія тощо), яка відрізняє етноспільноту від інших [5, 67–68].

Як же характеризувати поняття **“політична нація”**? Правомірність існування політичної нації не визиває сумніву. Водночас слід наголосити, що політична нація перебуває на початковому етапі свого становлення. За висловом Л. Костенко: “Що ж до поняття нація, то лише на перший погляд здається, що це таке чітке і всім зрозуміле поняття. Саме це поняття останнім часом, уже в умовах, здавалось б, незалежної України внесло стільки плутаними, що пересічний громадянин може вкрай розгубитися, начитавшись нашої преси, де українців то пропонують вважати етносом, що й досі ще не відбувся як нація, то вже аж політичною нацією, що містить у собі весь наш політичний конгломерат, то народом України, то, як у Конституції сказано, – українським народом” [10, 10].

Ситуація в Україні є такою. 1. Існує титульна державотворча нація – українці – корінний народ, який тисячоліттями формувався на території країни, і дав їй назву; українці, становлять абсолютну більшість населення держави (згідно з останнім переписом 2001 р. – 77,8%). 2. Український етнос має свої давні традиції та власну українську мову, культуру, традиції, цінності. 3. Водночас поліетнічність, поліконфесійність, мовно-культурна різноманітність є тими специфічними особливостями, які необхідно враховувати в процесі формування сучасної нації.

Сукупність цих середовищ висуває певні вимоги. Слід додати, що найбільшою мірою сучасній політичній ситуації та реальній етнічній структурі українського соціуму відповідає етнотериторіальна модель політичної нації. У цьому плані можна говорити, що українську націю складають як представники титульного українського етносу, так й інших етнічних груп, які є громадянами України, перебувають на її території і вважають її своєю Батьківщиною.

Безперечно має місце і зворотний вплив. Ці позиції стверджують важливість творення політичної чи модерної нації, яка має українські культурні ознаки. При цьому відкидається шлях асиміляції національних меншин у розумінні знищення їхньої культурної самобутності. Інакше кажучи, українська етнічна нація розглядається як основа для громадянської консолідації та створення повноцінної політичної нації. У реальному житті “суто умоглядні” моделі нації не існують, оскільки на практиці нація виступає як етносоціальна група, у якій присутні й етнічний, і соціальний (громадянський) елементи, але співвідношення цих складових у різних країнах різне. Як зазначає Е. Сміт, що національна ідентичність і нація – це складні конструкції, що складаються з багатьох взаємопов’язаних компонентів – етнічних, культурних, територіальних, економічних і політико-юридичних. Вони означають зв’язки солідарності між членами спільноти, об’єднаних спільною пам’яттю, міфами й традиціями, і ці зв’язки можуть, а то й не можуть утілюватися у формі національних держав, проте вони нітрохи не подібні на суто юридичні або бюрократичні зв’язки

держави. Якщо дивитися концептуально, нація має поєднувати два виміри, з одного боку, громадянсько-територіальний, а з другого – етнічно-генеалогічний, причому в кожному випадку в різних пропорціях [17, 20].

Для розуміння можливих шляхів і засобів конституювання української політичної нації справедливою є думка академіка І. Дзюби, який виділяє три можливі варіанти. Перший – поступове вигасання української етнічної ідентичності з розчиненням її в ширшій поліетнічній ідентичності (що реально означатиме втрату Україною свого обличчя у світовому просторі). Другий варіант – поступове утвердження України як держави титульного етносу з асиміляцією або маргіналізацією інших етнічних груп (цей шлях не відповідає історичному досвіду та психокulturі українського етносу і навряд чи може вважатися перспективним). І третій варіант, який є оптимальним, – культивування ідентитету політичного громадянства як широкої рамки для різних культурно-етнічних ідентичностей, тобто поступовий розвиток національної ідентичності навколо етнокультурної домінанти титульного українського етносу [4, 34–35].

Поява та діяльність релігійних і політичних організацій у ролі релігійних і політичних суб'єктів етнонаціонального процесу в Україні можуть бути обґрунтовані методологічно лише в рамках організаційного підходу до релігійно-політичного простору, коли розглядається предметно-перетворювальна (а не лише пізнавальна) діяльність в організації розбудови “національної держави” та формування “політичної нації”. Мова йде не лише про дослідження стану і закономірностей релігійних і політичних організацій, а й про свідому практичну діяльність щодо найповнішого досягнення власних та загальних суспільних цілей.

Найповніша реалізація власних цілей приводить до необхідності використання переваг як політичних, так і релігійних організацій, що надає об'єднання їх дій організації розбудови “національної держави” та формування “політичної нації”. Спонукальні мотиви, породжені спільними інтересами, супроводжуються вольовими актами релігійних і політичних суб'єктів – практичними кроками щодо вдосконалення діяльності релігійних та політичних організацій. Тому ці організації варто розглядати як організаційні утворення, в яких має досягатися гармонізація індивідуальних, колективних та суспільних інтересів. Зіткнувшись із чисельними проблемами щодо організації розбудови “національної держави” та формування “політичної нації” етнонаціональна проблематика активно входить у сферу як політики, так і релігії. Потреба у створенні теорії оптимізації етнонаціональних відносин зумовила етнонаціоналізацію політики й етнонаціоналізацію релігії. Не викликає сумніву розгляд політики в тісному зв'язку зі організаційними змінами. Проте ця зумовленість щодо релігії має специфіку, не позбавлена самостійного характеру, без чого просто не було б необхідності окремо повертатися до цієї проблематики. То що ж таке церква як організація?

Тривалий час іде теологічна дискусія про місце та роль церкви в сучасному етнонаціональному процесі суспільств. Вплив релігії на етнос/націю можна розглядати в соціально-політичному, філософсько-світоглядному, психологічному аспектах. Проте в проекції нашої статті найбільш цікавим є саме аспект організації релігійно-політичного простору, у якому витлумачення природи та суті взаємодії політики й релігії є методологічною основою для пояснення їх специфічних функцій щодо формування політичної нації. Процес формування релігійно-політичного простору як сучасного інтегрованого знання має стати науково-теоретичною основою етнонаціональної політики будь-якої держави на ґрунті дослідження політико-правових, соціально-економічних і духовно-релігійних аспектів розв'язання проблем формування політичної нації. У цьому зв'язку дуже плідним, наприклад, є християнський аспект, як комплекс різних чинників впливу на формування політичної нації. “Формування особливостей Київського християнства – достатньо складний і малодосліджений процес, – як досить влучно помітив О. Н. Саган, – в основі якого лежить особливе і непередбачуване (оскільки залежить від багатьох, часто не відомих, чинників) поєднання етнічного/народного й релігійного. Цей процес у науці має назву етноконфесійного синкретизму” [16, 148]. З огляду на соціально-політичне дослідження функції релігії щодо етносу виявляються в такому: а) за певних умов інтегрування етнічної спільноти; б) організуючий, регулятивний і нормативний фактор у способі життя людей, що належать до етноконфесійних спільнот; в) стабілізуючий фактор етнічної цілісності (вона, зокрема, стабілізує ендогамію, а остання здійснює позитивний вплив на етнічну цілісність); г) успадковуючись новими поколіннями і органічно включаючись у традиційну народну культуру, релігія/церква є фактором соціалізації людей в межах даної етнічної спільноти і навіть може забезпечувати такі санкції інституційно” [16, 148].

На нашу думку, проблема церкви як організації, зміна статусу та набуття якостей організації потрібно розглянути окремо. Для теологів стоїть завдання пошуку шляхів реформування церкви. Питання постало конкретно: “Чи може церква як організація виконувати релігійні функції в сучасній суспільній системі?” Важливим моментом розв'язання проблем релігійного фактора як динамічної системи релігійно-філософських поглядів (догматика, теологія, релігійна філософія, яка включає різні сучасні філософські ідеї, культ як найбільш стабільний консервативний елемент, відносини між прихильниками тієї чи іншої релігії, які склалися в ході культової діяльності, їх ставлення до інших конфесій, різні інститути – церква, секта, деномінація, нові релігійні рухи тощо), яка впливає на етнонаціональне життя суспільства, є визначення нових контурів його ідентифікації. Поряд із функціонуванням різних форм колективної ідентичності (родової, етнічної, національної) в умовах глобалізації й космополітизації важливого значення набуває релігійна ідентифікація.

Релігійна ідентичність є одним із елементів конструювання

соціокультурного простору держави в цілому та релігійно-політичного простору як однієї із його складових. Релігійна ідентичність слугує основою для особливого сприйняття загальнонаціональних проблем, передусім політичних, і формується на основі спільності території, специфіки релігійного життя, певної системи цінностей (православ'я, католицизму, ісламу, протестантизму і т. ін.). У структурі релігійної ідентичності присутні два основні компоненти: знання, уявлення про специфіку власної "конфесійної" групи (церква або громада як соціокогнітивний елемент) й усвідомлення себе її членом та оцінка якостей церков, власної території, їх значущості в національній, локальній і світовій системі координат (організаційний елемент). Релігійна ідентичність посилюється, як правило, унаслідок кризи інших ідентичностей, насамперед національної, і значною мірою відображає відцентрові периферійні відносини у межах держав чи регіонів, що сформувалися історично. Релігійна ідентичність спирається на єдність культури та її елементів – цінностей, символів, міфів та традицій, часто кодифікованих в обрядах і ритуалах. Світові релігії прагнуть переступити етнічні кордони, однак більшість релігійних спільнот збігаються з межами етнічних груп. Ідентичність, що сформувалася на основі релігійних цінностей, як вираження світовідчуття людини постає втіленням певних надій і сподівань, які не здійснилися у світі реальних суспільних відносин, зокрема ідеалів суспільного устрою і соціальної справедливості.

Релігійна ідентичність є одним із способів духовної орієнтації в сучасному світі, важливим чинником загальноукраїнського соціокультурного та етнонаціонального процесу. Релігійні доктрини найчастіше використовуються політичними елітами як могутній засіб впливу на свідомість і поведінку широких мас населення. Релігія і на початку XXI ст. є дієвим знаряддям соціальної і культурної мобілізації в політиці [9, 54–56].] Кожна релігійна течія – це організаційна структура, яка має певний порядок. Більшість Церков мають державну реєстрацію. Але якщо вивчити дані Державного департаменту у справах національностей та релігій, що відображає "Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2015 р." [6], то побачимо достатньо розгалужену структуру церков та громад. Міжконфесійність, що існує в Україні, є цінним духовним ресурсом, що дає змогу спільними зусиллями охопити якомога більше напрямів соціального служіння нашому суспільству. Водночас зростає активність релігійних організацій та збільшується кількість релігійних конфліктів. Такі релігійні організації мають за мету: по-перше, прагнення поширювати свій вплив, а по-друге, вигідністю співпраці з політичними силами. З іншого боку, політичні структури, підтримуючи релігійні організації, намагаються отримати прихильність населення, так би мовити, "довіру" до своєї політичної діяльності.

Завдання дослідження релігійної ідентичності за умов трансформації українського суспільства, цивілізаційних зрушень та телеологічної рецепції, на нашу думку, має ґрунтуватися на організаційній теорії Н. Лумана. У сучасному

релігієзнавстві ця теорія є одним із найважливіших напрямів. Таке об'єднання різних на перший погляд питань постане реально, мабуть, лише тоді, коли буде знайдено певну групу показників, які дають можливість визначити напрями діяльності щодо формування політичної нації і встановлять кінцеву мету вжитих заходів. Загальне визначення кінцевої мети заходів, що вживаються, як прагнення релігії і політики до формування найбільш сприятливих умов для розвитку політичної нації в Україні, дає змогу об'єднати різні аспекти цієї проблеми та пов'язати їх у рамках єдиної програми дій.

Н. Луман не тільки запропонував новий зручний інструментарій для аналізу церкви, він також вказує на ключові проблеми функціонування релігійних громади як підсистем у сучасному суспільстві (у тому числі вказав на неузгодженість теології, церкви та діаконії). Очевидно, усе це і спрямовує дослідницький інтерес до проблеми нових контурів ідентифікації релігій у конфесійному полі України.

Визначення сенсу церкви як організації та її місця в сучасному етнонаціональному процесі суспільства є важливішим чинником формування політичної нації. Кожна організація характеризується наявністю таких структуроутворювальних ознак. 1. Програми (мова йде про цілі й вияв критеріїв для вибору програмних засобів або умов, які зумовлюють певні дії щодо формування політичної нації). 2. Персонал (тут є важливим рівень окремих учасників, які, посідаючи своє місце в організації, в той же час володіють певними здібностями до пізнання, аналізу, абстрагування, впливу на групову орієнтацію, соціальну мобілізацію до формування політичної нації). 3. Організації (тобто обмеження можливостей комунікації, які можуть виражатися у формі розподілу влади і компетенцій або у формі комунікативних мереж) [19, 278]. Так, членство в церкві має розглядатися як форма прийняття євангельської звістки, а також програми церкви, її структури і персоналу.

Можливість сучасних церков виступати в ролі організацій етнонаціонального процесу має обґрунтування через функції релігії в суспільстві (у нашому разі – формування політичної нації) виходячи із загальної теорії соціальних систем. Основними положеннями цієї теорії є: 1) релігія – це одна із соціальних підсистем, поряд з такими підсистемами, як правова система, виховання, політика; 2) кожна підсистема виконує певну функцію по відношенню до всієї системи в цілому; 3) функція релігії полягає в тому, щоб трансформувати всю комплексність (складність) невизначеного у визначене [20, 20.]; 4) релігія перетворює складність і різноманіття навколишнього світу та доносить їх в процесі комунікації до соціальної системи у вигляді специфічного релігійного коду – іманентне/трансцендентне; 5) роль підсистем та їх структура не залишаються незмінними й в процесі розвитку (еволюції) ускладнюються як відносини всередині підсистем, так і відносини в суспільній системі в цілому; 6) релігія поступово втрачає монополію на функцію перетворення невизначеного в певній доступній для всієї системи формі;

7) релігійний код, який використовують різні церкви для реалізації своєї функції в суспільстві, перестає бути зрозумілим сучасному функціонально диференційованому суспільству; 8) наслідком еволюції підсистем є виникнення організацій та розвиток їх взаємодії (інтерації).

Ускладнення суспільства в цілому змушує церкви поступово перетворюватися в організацію. Релігійна підсистема вступає в системні відносини трьох типів: відносини з усією системою в цілому (функція); відносини з іншими підсистемами (послуги); відносини до самої церкви (рефлексія). У сучасному суспільстві функція в релігійній системі реалізується церквою, відносини з іншими підсистемами підтримуються через дияконію, а саморефлексія здійснюється через теологію (догматику). Як слушно підкреслює Н. Луман: “Церква не зводиться до організації, однак вона може змінюватися в напрямі організації” [19, 278].

Для успішного функціонування релігійної організації в умовах функціонально диференційованого суспільства важлива взаємна варіативність членства і структури. Для релігійної підсистеми це означає важливість наявності догматичної підстави у вибудовуванні організаційних відносин церкви стосовно розбудови “національної держави” та формування “політичної нації”. Саме догматика має відповідати на виклики етнонаціонального процесу суспільства і коригувати структуру релігійної організації.

Однак існуючі організаційні рішення щодо членства в церкві втрачають свою релігійну інтерпретацію. Теологія як керуючий механізм церкви насправді погано співвідноситься з церковною організацією. Так, можливість покинути ту чи іншу релігійну громаду (церкву) гарантується на законодавчому рівні і є предметом політичних дискусій. Рішення про членство виходять за рамки догматичних постанов. Питання про суспільну функцію релігії сьогодні звужується до питання про теологічно-догматичне регулювання церковно-релігійної системи і в кінцевому підсумку розмірковує на програму дій церковного управління. Тільки з виробленням такої програми церква має відповідати суспільним змінам і оцінювати придатність своєї роботи, у тому числі щодо розбудови “національної держави” та формування “політичної нації”.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, потрібно визнати, що посилення організаційного планування в тому чи іншому напрямі веде до посилення внутрішньоцерковної системної диференціації. Стає необхідним мотиваційний поворот від типу ієрархічної релігійної громади, у якій усі об'єднані загальною установкою щодо релігійних вчинків і переживань. Саме тому одні очолюють, а інші підкоряються більш інтераціоністським моделям, де передбачається взаємодоповнюваність, проте не ідентичність переживань і вчинків членів організації.

Підводячи підсумки огляду понятійного апарата і ключових ідей організаційної теорії релігії можна констатувати, що місце та роль церкви в

сучасному етнонаціональному процесі суспільств набула статусу важливої, навіть провідної соціально-політичної проблеми. Ця тематика міцно й плідно увійшла в сучасні теологічні й релігієзнавські роботи [11; 14; 18]. В організаційному підході виявився великий потенціал, що стимулює теологів і науковців до пошуку нових шляхів та підходів до аналізу церкви та розробки механізмів її оновлення. Також він має стати важливим стимулом для саморефлексії церкви як організації в конфесійному просторі сучасної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білінський А. Народ, нація, держава / А. Білінський // Віче. – 2008. – № 9. – С. 74–90.
2. Геккманн Ф. Народ, нація, етніческая група и этнические меньшинства: к некоторым основным категориям этничности / Ф. Геккманн // Зарубежный мир: соціально-политические и экономические проблемы. – Київ : Наук. думка, 1990. – Вып. 19. – 172 с.
3. Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – Київ : Смолоскип, 2005. – 1108 с.
4. Дзюба І. Україна в пошуках нової ідентичності: статті, виступи, інтерв'ю, памфлети / І. Дзюба. – Київ : Вид-во "Україна", 2006. – 848 с.
5. Євтух В.Б. Міжетнічна інтеграція: постановка проблеми в українському контексті: навч. посіб. / В.Б. Євтух, В.П. Трощинський, Л.О. Аза. – Київ : ВПЦ "Київський університет", 2003. – 79 с.
6. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2015 р." [Релігійні організації в Україні (станом на 1 січня 2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr2015/60129>. – Назва з екрана]
7. История политических и правовых учений / под ред. Лейста О.Э. – М. : Зерцало, 2006. – 568 с.
8. Карлова В. В. Державотворчий потенціал національної самосвідомості: монографія / В. В. Карлова. – Київ : НАДУ, 2012. – 396 с.
9. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації : монографія / М. А. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
10. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала / Л. Костенко. – Львів. – Видавництво : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 51 с.
11. Крейчі Я. Етнічні та політичні нації в Європі / Я. Крейчі, В. Велімський // Націоналізм : антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – 2-ге вид. – Київ. : Смолоскип, 2006. – С. 308–311.
12. Куць О. М. Етнонаціональна свідомість у державотворчих процесах / О. М. Куць, М. П. Мадін. – Харків : ППВ "Новое слово". – 318 с.
13. Лейбниц Г. В. Введение термина и понятия «функция» / Г.В. Лейбниц // Избранные отрывки из математических сочинений Лейбница (перевод и

редакция А. П. Юшкевича) // Успехи мат. наук. – 1948. – т. 3, в. 1 (23). – С. 165–204.

14. МакГрат Алистер Богословская мысль Реформации / Алистер МакГрат. – Одесса: ОБШ «Богомыслие», 1994. – 316 с.

15. Націоналізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – Київ : Смолоскип, 2000. – 872 с.

16. Саган О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан / О. Н. Саган. – Київ : Світ Знань, 2004. – 912 с.

17. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт / з англ. пер. Петро Таращук / Е. Сміт. – Київ : Основи, 1994. – 224 с.

18. Фрээр Дж. Золотая ветвь / Дж. Фрээр. – М. : Политиздат, 1983. – 703 с.

19. Luhmann N. Die Organisierbarkeit von Religion und Kirchen // Religion im Umbruch / J. Wössner, Hrsg. Stuttgart, 1972. – S. 245–285.

20. Luhmann N. Funktion der Religion. Frankfurt am Main, 1977. – 323 s.l

РЕЗЮМЕ

Е.Г. Бортникова. Вопросы совершенствования понятийно-категориального аппарата проблематики организации религиозного и политического взаимодействия в этнонациональной процессе.

В статье уточнен статус и содержание понятий "нация", "этнос", "национальное государство", "государство-нация", "политическая нация", "етнонационализация политики", "етнонационализация религии" в контексте взаимодействия религии и в этнонациональной процессе. Установлена взаимосвязь и иерархия указанных понятий, которые должны стать главными структурно-функциональными факторами формирования политической нации в Украине.

Ключевые слова: религия, политика, нация, этнос, национальное государство, политическая нация, етнонационализация политики, етнонационализация религии.

SUMMARY

O.H. Bortnikova. The question of improvement of the conceptual-categorical apparatus concerns of the problems of organization of the religious and political interaction in the of ethno-national process.

The article clarified the status and content of the concepts of "nation", "ethnicity", "nation-state", "state-nation", "political nation", "etnonatsionalization of policy", "etnonatsionalization of religion" in the context of the interaction of religion and policy in the ethno-national process. The relationship and hierarchy of these concepts, which should be the main structural-functional factors of the formation of political nation in Ukraine is established.

Key words: religion, politics, nation, ethnos, national state, political nation, etnonatsionalization policy, etnonatsionalization religion.